

Вінсент і сам зображував своїх рідних у листах, малюнках і картинах. Митець писав не лише матір і Віллемін, а й будинки, що в них мешкала родина, церкви, у яких проповідував батько, сади й подвір'я, де гралися, природу сіл, в оточенні якої жили всією родиною, а також сімейну резиденцію в Північному Брабанті.

У 2016 році мою книжку про сестер Ван Гог видали нідерландською. Іще не так давно її, як і всі листи сестер, можна було прочитати лише цією мовою. А тепер книжку переклали на різні мови світу. Й ось у ваших руках книжка про життя сестер Вінсента ван Гога, яка значною мірою спирається на їхні листи.

Під час роботи над книжкою нідерландською я познайомився з багатьма людьми, які знали сестер Вінсента, а також їхніми нащадками. Вони люб'язно показали мені численні особисті документи й фотографії прапрабабусь і знайомих їхніх родичів. Тож тепер ви тримаєте в руках унікальний документ, що містить листи, які рідко чи й взагалі ніколи не публікували, доповнений фотографіями Ван Гогів із сімейних архівів, яких не бачив ніхто поза близьким родинним колом.

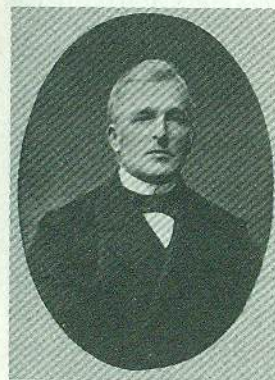
Сподіваюся, що сестри Ван Гог припадуть вам до серця так само, як і мені. До речі, самому Вінсенту було складно їх витримувати. У цій книжці ви не лише познайомитеся із сестрами, а й дізнаєтеся багато нового про Вінсента й інших членів сім'ї Ван Гог із перших вуст.

РОЗДІЛ 1

Це було жахливо. Тієї ночі я ніколи не забуду

Нюнєн, 1885–1886

У 1885 році протестантська родина Ван Гогів мешкала в містечку Нюнєн, що в нідерландській провінції Північний Брабант. Того року, у четвер, 26 березня, преподобний Теодорус (Дорус) ван Гог, батько Вінсента та його п'ятьох братів і сестер, повернувся з довгої дороги через вересовище й звалився з ніг просто на порозі пасторату.

Дорус ван Гог
Дата й фотограф
невідомі

Слуга встиг лише підхопити отця під час падіння. Про подію відразу ж сповістили наймолодшу доньку, Віллемін, яка в той час перебувала в гостях по сусідству. Вона кинулася додому й спробувала привести батька до тями, та виявилось запізно: Дорус ван Гог, або, як називали його діти, Па, помер у віці шістдесяти трьох років¹. Дядько Йоганнес ван Гог і тітка Вільгельмін Стрікер-Карбентус, які випадково зустрілися

в поїзді до Ейндговена, першими прибули на допомогу родині².

30 березня 1885 року протестантського пастора поховали на Томаккерському місцевому цвинтарі біля підніжжя старої Нюненської вежі. Навіть на відстані за нею легко було зорієнтуватися, де розміщене місце поховання, а ще його було видно із саду будинку преподобного. У березні 1884 року Вінсент зробив начерк цього краєвиду олівцем, ручкою і чорнилом (див. іл. III). У листі до свого колеги й друга Антона ван Раппарда він описав жінку в центрі композиції радше як примару у формі чорнильної плями, аніж правдиве зображення людського тіла³. День, на який припав похорон Доруса, 30 березня, мав вагоме значення для родини. Він збігався не лише з днем народження Вінсента в 1853 році, а й із датою, коли 1852 року мертвонародженим з'явився первісток сім'ї, теж Вінсент.

Пасторат у Нюнені
Вінсент ван Гог, 1885 р.
Олія, полотно
33,2 × 43 см

Раптова смерть Доруса стала кульмінацією напруги, що роками визрівала в родині. Вінсент, якому після батькової смерті от-от мало виповнитися тридцять два, досі жив у родинному домі й завдавав дедалі більше клопоту. Його ексцентричні звички й періодичні агресивні випадки виклика́ли в Доруса болісний сором. Його авторитет над паствою частково залежав від поведінки рідних. Невдовзі після похорону Анна, найстарша із сестер, серйозно посварилася з Вінсентом через його постійну присутність у батьківському будинку. Разом з іншими сестрами й братами вона вважала, що це загрожує не лише самопочуттю матері, а й репутації родини в містечку — як колись батьковій⁴. Цей конфлікт підштовхнув Вінсента назавжди покинути дім, а потім і Нідерланди. Іще до кінця року він переїхав до Антверпена, а звідти вирушив до Франції здійснювати свою мрію — стати художником.

Сестрі Вінсента Віллемін (Віл) виповнилося лише двадцять три, коли та застала батька мертвим на порозі рідного дому. Вона була турботливою і близькою зі своїми братами, сестрами й матір'ю (Ма). Водночас як старші по черзі покидали будинок, Віллемін залишилася з мамою й допомагала по господарству, а після смерті Па переїхала з нею в Бреду. У тому містечку минуло дитинство Доруса — його батько Вінсент був священником у Головній церкві (Grote Kerk) і пастором у Королівській військовій академії (Koninklijke Militaire Academie). Ма й Віллемін прожили в Бреді лише кілька років, а потім вирушили до університетського містечка Лейден, де мешкала Анна з чоловіком і доньками.

Для себе Віллемін обрала зовсім інший життєвий шлях, аніж її сестри Анна й Елізабет (Ліз): вона не вийшла заміж, не мала дітей, а прагнула незалежності. У Лейдені жінка пра-

цювала вчителькою Святого Письма й медсестрою, тож, як завжди, доглядала за бідними, слабкими й немічними. Віл користувалася обмеженими кар'єрними можливостями, доступними для жінок у той час. Соціальна робота — освіта, догляд й медсестринська справа — була єдиною сферою в Нідерландах другої половини XIX століття, що пропонувала оплачувану роботу жінкам із вищого класу, до якого належала сім'я Ван Гогів. Віллемін стала активною учасницею першої хвилі нідерландського феміністичного руху й дедалі частіше їздила в Гаагу чи Амстердам, де, окрім родичів, відвідувала друзів, які походили з того самого середовища, що й вона, і теж критикували становище жінок у суспільстві. Їхні обговорення й ініціативи підживлювалися схожими течіями у Великій Британії, Франції й Сполучених Штатах Америки. Жінки організовувалися дедалі активніше. В останні десятиліття поле їхньої діяльності розширювалося й зосереджувалося навколо забезпечення рівних прав для жінок: правової емансипації, виборчого права, доступу до освіти, зокрема до університетів, й оплачуваної праці.

Вінсент і Віллемін були інакшими — не такими, як їхні сестри Анна й Ліз і брати Тео й Корнеліус (Кор) — і вирізнялися неприйняттям панівних норм суспільства. Ця схожість проявлялася ще з дитячих років. Обоє мали складнощі в школі й глибоко цікавилися релігією, мистецтвом і літературою. Вони ніколи не брали шлюбів, не заводили дітей і мали проблеми з психічним здоров'ям, які відкрито обговорювали між собою. Імовірно, Віллемін із часом зрозуміла, що її сексуальність теж інша⁵. Та насамперед Вінсент і Віл боролися за надто прогресивні для свого часу ідеї та відмовлялися відповідати очікуванням усіх навколо. Па й Ма були залучені в суспільне

Справа: Віллеміна Якоба (Віллемін) ван Гог
Вінсент ван Гог, 1881 р.
Олівець і штрихи вугілля, папір верже
41,4 × 26,8 см

Зліва: Анна ван Гаутен-ван Гог
Фотограф Я. Ф. Рінкс, 1878 р.

життя й мали глибокі мистецькі нахили, тому докладали зусиль, щоб їхні діти здобули всебічну освіту. Отож Вінсент і Віл не приховували своїх відмінностей і стали першопрохідцями кожен у власній сфері: він — завдяки винятковому мистецькому стилю, а вона — суспільній діяльності.

Заразом згадані події — смерть Доруса й подальша сварка між Вінсентом й Анною — істотно вплинули на їхні життя. Картина смерті батька постійно стояла у Віллемін перед очима. У своєму листі до подруги Ліне Крейссе вона писала, що того ранку все було добре, Па йшов із дому здоровим, проте, повернувшись увечері, упав неживим просто на порозі: «Це жахливо. Тієї ночі я ніколи не забуду... Сподіваюся, що тобі не доведеться переживати щось подібне». У тому ж листі

вона висловила занепокоєння щодо Вінсента, який після сварки з найстаршою сестрою затаїв образу. Це могло позначитися на всій родині⁶.

Гнів Анни був результатом довготривалої напруги в стосунках між батьком і Вінсентом. У 1881 році, коли сім'я мешкала в селі Еттен, Вінсент відмовився піти на різдвяне богослужіння, а це підривало авторитет Доруса як священника Нідерландської реформатської церкви⁷. Удома Вінсент також часто нехтував батьківськими настановами. Не раз — і в присутності братів і сестер. Вінсент відчував, що батько не сприймає його прагнень навсправжки і на початку, коли майбутній митець хотів отримати сан священника чи проповідника, і пізніше, коли вирішив стати художником. Утім, чоловік мав намір відстоювати життя, якого так жадав⁸. Батько й син часто сварилися, а інші члени сім'ї постійно обговорювали це в листах. Заразом єдність і прагнення спільності були важливими принципами, якими Дорус керувався у вихованні дітей, тому Вінсент глибоко збентежився, коли Анна дорікнула йому постійними сварками з Па й заявила, що той обтяжує Ма. Завдало болю й те, що ніхто з братів і сестер не підтримав його, хоча Тео й раніше пробував заохотити Вінсента переїхати. Та, певно, найбільшим розчаруванням для чоловіка стала Віллемін. Він завжди вважав її спільницею, але той конфлікт поклав цьому край. Для самої ж Віл, як і для інших братів і сестер, мамине самопочуття було важливішим, аніж перспектива братового перебування в будинку після раптової смерті Па. Іще довго по тому Вінсент навіть не хотів її бачити⁹.

Майбутній митець переїхав на горище студії в центрі Нювена, яку вже певний час винаймав у католицького доглядача Схафрата. 6 квітня 1885 року в листі до Тео він своє

проживання там пояснив не зручністю, а прагненням уникнути подальших звинувачень, зокрема з боку Анни: «Якими б абсурдними не були ці докори та її безпідставні припущення про майбутнє, усе ж вона не забрала своїх слів назад. Так, ти знаєш, що на таке я просто не звертаю уваги й дедалі частіше дозволяю людям думати про мене те, що вони хочуть, а також казати й робити, якщо їм так потрібно. Проте в мене немає вибору — якщо вже такі справи на початку, то треба якось реагувати, щоб запобігти цьому в майбутньому. Тому я стою на своєму»¹⁰.

Ба більше, Вінсент думав, що сестри наполягають на його переїзді й через вигоду, адже тоді Ма могла б узяти квартирантів й отримувати орендну плату. Життя в пастораті коштувало їй надто дорого¹¹. Минуло два місяці, а Вінсент і досі був невдоволений подіями після смерті батька й угодою про розподіл майна. Він писав до Тео про своє розчарування, адже все повністю відійшло їхній матері. Майбутній митець також виправдовував нечасте спільне дозвілля з Ма, він пояснював, що «періодично й час від часу цілком достатньо. У їхній поведінці вдома (знаю — і ти, і вони вважаєте геть інакше) багато лицемірства»¹². Ці почуття стосувалися не так матері, як сестер: «Припускаю, характери трьох наших сестер (усіх трьох) із часом лише погіршаться, а не навпаки»¹³. Вінсент скаржився, що вони є відверто неприємними, дратують його й не лише не розуміють, а й не хочуть навіть спробувати зрозуміти. Пізніше, 1923 року, Анна згадувала незручну ситуацію, яку застала в пастораті влітку після смерті батька, коли вона з двома доньками й нянечкою вирішили відвідати Ма: «Вінсент ні в чому собі не відмовляв і не шкодував нічого й нікого. Па напевне було з ним дуже важко. Хоча я й захоплююся братовими картинами, але як людину я його зневажаю»¹⁴.